

MINULOSŤ ZAHRANIČNÝCH SLOVÁKOV
v učebniciach dejepisu, pracovných zošitoch z dejepisu a
v dejepisných čítankách pre základnú školu v Slovenskej republike
Analýza

Vypracoval: PhDr. Samuel Jovankovič

Bratislava 2017

OBSAH

ÚVOD	4
I. Učebné osnovy vyučovania dejepisu, vzdelávací program z dejepisu a časová dotácia vyučovania dejepisu v Slovenskej republike	5
II. Analyzované učebnice dejepisu, dejepisné pracovné zošity a dejepisné čítanky vypracované do roku 2011	7
1. Problematika minulosti zahraničných Slovákov v pedagogických dokumentoch	7
2. Učebnice dejepisu pre ZŠ	8
3. Pracovné zošity z dejepisu pre ZŠ	8
4. Dejepisné čítanky pre ZŠ	8
5. Učebnice dejepisu pre základnú školu, ktoré vyšli po roku 2011	8
6. Pracovné zošity z dejepisu pre ZŠ, ktoré vyšli po roku 2011	9
III. Analýza učebníc dejepisu, pracovných zošitov z dejepisu a dejepisných čítaniek pre 8. ročník ZŠ	9
1. Kováč, D. – Kopčan, V. – Kratochvíl, V.: Dejepis 3 – Slovensko na prahu nového veku, Orbis Pictus Istropolitana, Bratislava, 2000	9
2. Hlava, B. – Kratochvíl V.: Dejepis 3 – Pohrajme sa s históriou, Orbis Pictus Istropolitana, Bratislava 1996	10
3. Tkadlečková, H. – Skladaný, M. – Kováč, D. – Kopčan, V. – Kratochvíl, V. (autori); Kováč D. (gestor projektu): Dejepisná čítanka (3), Orbis Pictus Istropolitana, Bratislava 1994	10
IV. Analýza učebníc dejepisu, pracovných zošitov z dejepisu a dejepisných čítaniek pre 9. ročník ZŠ	11
1. Kováč, D. – Kamenec, I. – Kratochvíl, V.: Dejepis 4 – Slovensko v novom storočí. Orbis Pictus Istropolitana, Bratislava 2007	11
2. Hlava, B. – Kratochvíl, V.: Dejepis 4 – Pohrajme sa s históriou, Orbis Pictus Istropolitana, Bratislava 1996	12
3. Tkadlečková, H. – Kováč, D. – Kamenec, I. – Kratochvíl, V. – Jaksicsová, V. (autori); Kováč, D. (gestor projektu): Dejepisná čítanka (4), Orbis Pictus Istropolitana, Bratislava 1998	13
4. Letz, R.: Slovensko v 20. storočí. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava, druhé vydanie, 2000	14
V. Analyzované učebnice dejepisu vypracované po roku 2011.	16
1. Problematika minulosti zahraničných Slovákov v pedagogických dokumentoch	16
2. Učebnice a pracovné zošity z dejepisu pre ZŠ, ktoré vyšli po roku 2011 ..	16
3. Pracovné zošity z dejepisu pre ZŠ, ktoré vyšli po roku 2011	17

4. Lukačka, J. – Tonková, M. – Kačírek, Ľ. – Hánová, S. (autori); Letz, R. (odborný garant): DEJEPIS pre 7. základnej školy a 2. ročník gymnázia s osemročným štúdiom, Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava, 2011	17
5. Krasnovský, B. – Bednárová, M. – Ulrichová, B. (autori); Letz, R. (odborný garant): DEJEPIS pre 8. ročník základnej školy a 3. ročník gymnázia s osemročným štúdiom, Vydavateľstvo Matice slovenskej, Martin, 2011	17
6. Kováč, D. – Kratochvíl, V. – Kamenec, I. – Tkadlečková, H.: Pátrame po minulosti – 9, dejepis pre 9. ročník ZŠ a 4. ročník gymnázia s osemročným štúdiom, Orbis Pictus Istropolitana, Bratislava 2012.....	20
7. Lupčo, M. – Vaszarab, M. – Miháliková, A.: Hravý dejepis 9, pracovný zošit pre 9. ročník ZŠ, 1. vydanie, 2016, Vydavateľstvo s r. o. Tiktak, Košice	20
ZÁVER	21
LITERATÚRA	23

ÚVOD

Dejiny ľudstva sú plné migračných pohybov. Milióny ľudí sa v jednotlivých historických obdobiach sťahovali z miesta na miesto z mnohoročných príčin. Jedni šli dobrovoľne za lepšími životnými podmienkami, iných násilne ako otrokov presídľovali do iných krajín a svetadielov. Milióny príslušníkov rôznych národov utekali zo svojich domovov a z najrozličnejších príčin hľadali alebo hľadajú azyl za hranicami svojho rodiska.

Skoro vo všetkých krajinách Európy žijú národnostné menšiny. Sú to občania konkrétneho štátu, ale ako príslušníci národa sú za hranicami vlastnej národnej komunity. Tak je to aj so Slovákmi. Avšak aj v Slovenskej republike žijú príslušníci iných národov. Štátne hranice často nie sú aj etnickými hranicami.

Medzi tie európske národy, ktorých veľká časť žije mimo hraníc svojho etnického územia, patria aj Slováci. Bolo veľa dôvodov, ktoré zapríčinili tento stav. Z hľadiska národných dejín a národnej kultúry Slováci žijúci mimo územia materského štátu sú pevnou časťou nášho slovenského národa. Ich minulosť a kultúrne bohatstvo treba chápať ako imanentnú súčasť minulosti slovenského národa a jeho kultúrneho dedičstva.

Vystáhovalectvo je neoddeliteľnou súčasťou našej histórie. A naše dejiny ťažko pochopíme bez objasnenia a pochopenia nášho vlastného vystáhovalectva. Pretože patríme medzi tie európske národy, u ktorých vystáhovalectvo nie je iba okrajová záležitosť, bezvýznamná epizóda. Vystáhovalectvo slovenského národa je neoddeliteľný historický proces, dej, ktorý má vonkajší i vnútorný význam pre celé naše národné dejiny. „...*má význam nielen pre tých, čo odišli, ale aj pre tých, čo ostali v starej vlasti, má význam pre celonárodný sociálny vývin práve tak ako pre jeho duchovné uspošobenie, pre jeho vnútorné i vonkajšie postavenie vo svete, pre jeho ekonomiku i jeho kultúru...*“ (Vladimír Mináč: Predslov k publikácii Ján Sirácky a kol.: Slováci vo svete 1, Matica slovenská, Martin, 1980, s. 5.).

Príslušníci slovenského národa žijúci mimo hraníc Slovenskej republiky sú súčasťou slovenského národa bez ohľadu na to, v ktorom štáte žijú a bez ohľadu na to, či tam predstavujú veľkú alebo malú etnickú komunitu. Oni sú súčasťou nášho národa, lebo sa cítia Slovákmi, nezabúdajú slovenskú reč, lebo uchovávajú slovenské národné zvyky a obyčaje. Týmto Slovákom hovoríme krajanania.

Osud krajanov bol a je ťažký. Na jednej strane sa museli prispôbovať podmienkam života a práce v krajine, do ktorej sa vysťahovali, na druhej strane sa snažili svojou pevnou vôľou uchovať si a opatrovať svoju materinskú reč, zvyky a obyčaje. Na Slovenskú republiku sa pozerajú ako na svoju ochrankyňu, ako na mentora, ktorý ich má ochrániť a pomôcť im. A naši krajanania pomoc skutočne potrebujú, v prvom rade morálnu a kultúrnu. Tak, ako sa všetky krajiny snažia pomáhať svojim krajanom, aj Slovenská republika má povinnosť pomáhať svojim krajanom vo svete.

V rôznych dokumentoch vypracovaných v Slovenskej republike sa Slováci žijúci v zahraničí charakterizujú ako neoddeliteľná časť slovenského národa a ich kultúrne bohatstvo sa chápe ako súčasť slovenskej hmotnej a duchovnej kultúry. Uchovanie časti slovenského národa, žijúcej mimo etnického územia Slovenska je dôležitou povinnosťou kompetentných štátnych zložiek Slovenskej republiky.

Avšak ako je to s nami, Slovákami v Slovenskej republike? Zaujímame sa dostatočne o svojich krajanov žijúcich v zahraničí? Čo vieme o ich vysťahovaní, emigrácii, o tom, ako sa im vodilo v prvých rokoch života v cudzine, o ich životných podmienkach? Čo vieme o ich minulosti a súčasnosti? Čo vieme o ich ťažkostiach, trápeniach, ale aj o úspechoch? Čo vieme o ich spolkovom a kultúrnom živote, o spisovateľoch, maliaroch, vedcoch a iných osobnostiach, ktoré majú slovenské korene. Čo sa naše deti učia o tom, ako slovenskí vysťahovalci národne žili, ako a čím pomáhali svojim krajanom, či už ekonomicky alebo politicky? Ako vidno, je to celý rad otázok, na ktoré často nevieme odpovedať.

Čo sa učí na našich školách o Slovákoch v žijúcich zahraničí, o ich dejinách, kultúre, literatúre, zvykoch, piesňach, významných osobnostiach, podujatiach atď.?

Ak uvedené chceme veľmi dôkladne zistiť, tak by sme bolo treba vypracovať analýzu, ako sa zmieňujú o zahraničných Slovákov učebnice jednotlivých vyučovacích predmetov (dejepis, geografia, slovenský jazyk a literatúra hudobná, a výtvarná výchova atď.).

Najviac sa o Slovákoch v zahraničí žiaci dozvedia z vyučovacieho predmetu dejepis. Vyučovacím predmetom dejepis je práve tým predmetom na našich školách, v rámci ktorého sa žiaci môžu najviac a najspôhlivejšie dozvedieť o minulosti Slovákov žijúcich v zahraničí.

Preto sme sa rozhodli, že urobíme analýzu problematiky zahraničných Slovákov v učebných osnovách dejepisu, vo vzdelávacom programe dejepisu ISCED 2, v učebniciach dejepisu, pracovných zôšitoch z dejepisu a dejepisných čítankách, ktoré boli schválené Ministerstvom školstva Slovenskej republiky na používanie na základných školách v Slovenskej republike.

I. Učebné osnovy vyučovania dejepisu, vzdelávací program z dejepisu a časová dotácia vyučovania dejepisu v Slovenskej republike

Učebné osnovy z dejepisu pre 5. – 9. ročník základnej školy boli schválené Ministerstvom školstva Slovenskej republiky v roku 1997, vtedy, keď sa schválil aj vzdelávacia stratégia o zaradení 9. ročníka do sústavy základného vzdelávania. V ňom je taxatívne stanovený obsah vzdelávania v každom ročníku ZŠ a stanovená aj časová dotácia vyučovania dejepisu na ZŠ.

Vzdelávací program z dejepisu ISCED 2 pre základnú školu schválilo Ministerstvo školstva Slovenskej republiky roku 2011, v tom istom čase, keď bol schválený Štátny vzdelávací program pre ZŠ. Z pohľadu obsahového je vzdelávací program Dejepis – príloha ISCED 2 rámcový, čo znamená, že nie je presne stanovené, koľko času učiteľ venuje jednotlivým tematickým celkom alebo témam. Samozrejme musí odučiť a žiakov naučiť všetko to, čo spomínaný dokument stanovuje. Súčasťou vzdelávacieho programu sú výstupné vzdelávacie štandardy. Je to súbor požiadaviek, kde sa definuje, aké kompetencie majú žiaci získať vyučovaním dejepisu, čo majú vedieť, čo majú urobiť a pod.

Do šk. roku 2008/2009 časová dotácia dejepisu na základnej škole v Slovenskej republike bola nasledovná:

- v 5. ročníku 1 hodina týždenne, 33 hodín ročne;
- v ročníkoch 6 až 9 po dve hodiny týždenne, 66 hodín v každom z uvedených ročníkov.

To znamená, že sa žiaci v ZŠ do šk. roku 2008/2009 dejepis učili spolu 297 hodín počas celého vyučovania na základnej škole (33+66+66+66+66).

Od školského roku 2008/2009 je v platnosti Štátny vzdelávací program, v ktorom je stanovená nová časová dotácia vyučovania dejepisu. Dejepis na základnej škole sa od šk. roku 2008/2009 vyučuje s nasledovnou týždennou časovou dotáciou:

- v 5., 6., 7. a 8. ročníku základnej školy sa dejepis vyučuje po 1 hodine týždenne, ročná časová dotácia vyučovania v každom z uvedených ročníkov je 33 hodín, čo spolu za ročníky 5 až 8 vynáša 132 hodín,
- v 9. ročníku základnej školy sa dejepis vyučuje po 2 hodiny týždenne, ročná časová dotácia vyučovania 66 hodín. Od školského roku 2017/2018 v 9. ročníku základnej školy sa dejepis bude vyučovať až tri hodiny týždenne, teda 99 hodín ročne.

Z uvedeného vyplýva, že v súčasnosti sa žiaci v Slovenskej republike na základnej škole učia dejepis spolu 198 hodín, resp. od šk. roku 2017/2018 sa dejepis budú učiť 231 hodín.

Teda rozdiel medzi počtom hodín vyučovania dejepisu do šk. roku 2008/2009 a dnes je až 99 hodín (v minulosti 297 hodín, v súčasnosti iba 198 hodín). Od šk. roku 2017/2018 sa situácia zlepši, pribudne 33 vyučovacích hodín v 9. ročníku a dejepis sa teda bude v ZŠ vyučovať spolu 231 vyučovacích hodín.

Je pravdou, že prechod na novú časovú dotáciu vyučovania dejepisu na ZŠ prebiehal postupne, bol rozdelený na päť rokov. V školskom roku 2008/2009 v 5. ročníku sa vyučoval dejepis 1 hodinu týždenne a v ročníkoch šesť až deväť po dve hodiny týždenne. V školskom roku 2009/2010 sa dejepis vyučoval v 5. a 6. ročníku po jednej hodine týždenne a v ročníkoch 7 až 9 po dve hodiny týždenne. V školskom roku 2010/2011 v 5, 6. a 7. ročníku sa dejepis vyučoval jednu hodinu týždenne a v 8. a 9. ročníku dve hodiny týždenne. Až v školskom roku 2011/2012 sa vyučoval dejepis v 5. až 8. ročníku po jednej hodine týždenne a v 9. ročníku dve hodiny týždenne. Tým sa ukončil prechod na novú časovú dotáciu vyučovania dejepisu na základnej škole.

V súvislosti so zníženou časovou dotáciou vyučovania dejepisu sa v Štátnom vzdelávacom programe pre základnú školu Dejepis (Vzdelávacia oblasť Človek a spoločnosť) príloha ISCED 2, (ďalej iba Dejepis – príloha ISCED 2) stanovil aj nový vzdelávací program pre vyučovanie dejepisu. Uvedený vzdelávací program dejepisu vypracovali autori: PhDr. Samuel Jovankovič, doc. PaedDr. Viliam Kratochvíl, PhD. a PhDr. Hana Mlynarčíková, posúdila a schválila Ústredná predmetová komisia dejepisu pri Štátnom pedagogickom ústave a následne aj MŠVVaŠ SR v roku 2011. Na základe tohto programu si školy vypracovali školské vzdelávacie programy, v ktorých majú možnosť upraviť si časovú dotáciu povinných vyučovacích predmetov alebo zaradiť nové predmety.

Ak ide o vyučovanie dejepisu, niektoré základné školy si stanovili väčšiu časovú dotáciu v jednotlivých ročníkoch, než to stanovil Štátny vzdelávací program. Okrem toho sú aj školy, ktoré si vytvorili nový učebný predmet regionálne dejiny alebo aj nové integrované predmety ako napr. regionálna výchova, v ktorej sa vyučuje história, ale aj geografia, hudobná výchova, výtvarná výchova, environmentalistika a pod.

V súlade so Štátnym vzdelávacím programom Dejepis – príloha ISCED 2 boli vypracované aj učebnice dejepisu pre základnú školu.

II. Analyzované učebnice dejepisu, dejepisné pracovné zošity a dejepisné čítanky vypracované do roku 2011

1. Problematika minulosti zahraničných Slovákov v pedagogických dokumentoch

Problematika zahraničných Slovákov je zahrnutá do obdobia novoveku, ktorý sa na našich školách vyučuje v 8. a 9. ročníku základnej školy. Do obdobia pred školskou reformou učebné osnovy vyučovania dejepisu stanovili okrem učebného obsahu aj počet vyučovacích hodín: v 8. ročníku 66 hodín týždenne, v 9. ročníku tiež 66 hodín týždenne. Podľa týchto učebných osnov boli vypracované učebnice dejepisu, pracovné zošity dejepisu a dejepisné čítanky.

V našej analýze sme sa najprv zaoberali analyzovaním pedagogických dokumentov vyučovania dejepisu a následne analyzovaním učebníc, dejepisných pracovných zošitov a dejepisných čítaniek, ktoré boli vypracované podľa učebných osnov vyučovania dejepisu a vzdelávacích štandardov z dejepisu, ktoré boli platné pred školskou reformou, ktorá sa začala v školskom roku 2008/2009. Boli to Učebné osnovy DEJEPISU pre 5. – 9. ročník základnej školy, schválilo MŠ SR dňa 3. apríla 1997 (ďalej iba Učebné osnovy dejepisu, 1997) a Vzdelávací štandard s exemplifikačnými úlohami z DEJEPISU pre 2. stupeň základnej školy, autor PhDr. Samuel Jovankovič, schváleného MŠ SR, 2002. Dôvodom, prečo sme sa rozhodli analyzovať učebnice, pracovné zošity a dejepisné čítanky, ktoré vyšli a používali sa ešte pred reformou, je okrem iného aj skutočnosť, že v súčasnosti absentujú dejepisné pracovné zošity a najmä dejepisné čítanky, ktoré by boli vypracované na základe zníženej časovej dotácie vyučovania dejepisu a na podklade už uvedeného Dejepis – ISCED 2 z roku 2011 (to sa vzťahuje na 7. a 8. ročník ZŠ, lebo v nedávnej minulosti MŠVVaŠ SR schválilo pracovný zošit Hravý dejepis 5 a pracovný zošit Hravý dejepis 6 autorky PaedDr. Alžbety Bojkovej, PhD. a koncom roku 2016 aj pracovný zošit Hravý dejepis pre 9. ročník ZŠ, ktorý napísali autori PhDr. Martin Lupčo, PhD., PaedDr. Martin Vaszarab a Mgr. Alena Miháliková. Podľa našich poznatkov sa na našich školách ešte stále používajú skôr vydané pracovné zošity z dejepisu a dejepisné čítanky, ktoré boli vypracované na základe už uvedeného Dejepis – ISCED 2 z roku 2011. To boli dôvody, prečo sme vykonali kompletnú a komplexnú analýzu minulosti Slovákov žijúcich v zahraničí v uvedených učebniciach, pracovných zošitoch a v dejepisných čítankách.

Tematika dejín zahraničných Slovákov sa v Učebných osnovách Dejepis pre 5. – 9. ročník 1997 základnej školy schválených v roku 1997 vyskytuje nasledovne.

V 8. ročníku:

- Slovensko po tureckých vojnách – dôsledky – hospodárska a sociálna situácia.
- Vystaňovalstvo – život Slovákov v zahraničí.

V 9. ročníku:

- Politické a vojenské aktivity Slovákov v zahraničí.
- Významné osobnosti domáceho a zahraničného odboja.
- Politická emigrácia.

2. Učebnice dejepisu pre ZŠ

Pre 8. ročník základnej školy z dejepisu ako povinného vyučovacieho predmetu sú žiakom k dispozícii dve učebnice. Jedna je venovaná svetovým dejinám a druhá národným dejinám. Učebnú látku o zahraničných Slovákoch obsahuje učebnica venovaná národným dejinám. Je to učebnica Kováč D. – Kopčan V. – Kratochvíl V.: Dejepis 3 – Slovensko na prahu nového veku. Orbis Pictus Istropolitana. Bratislava, 2000.

Pre 9. ročník základnej školy sú pre žiakov vypracované tri učebnice: dve z nich sú vypracované pod gesciou Dr. Dušana Kováča, je to jedna učebnica zo svetových a druhá z národných dejín. Druhú učebnicu z národných dejín vypracoval Dr. Róbert Letz. Tematika minulosti zahraničných Slovákov sa nachádza v učebniciach národných dejín. Sú to tieto učebnice:

- Kováč, D. – Kamenec, I. – Kratochvíl, V.: Dejepis 4 – Slovensko v novom storočí. Orbis Pictus Istropolitana. Bratislava 2007.
- Letz, R.: Slovensko v 20. storočí. Slovenské pedagogické nakladateľstvo. Bratislava 2000, druhé vydanie.

3. Pracovné zošity z dejepisu pre ZŠ

Z dejepisu v 8. a 9. ročníku základnej školy sú žiakom k dispozícii tieto pracovné zošity:

- Hlava, B. – Kratochvíl, V.: Dejepis 3 – Pohrajme sa s históriou, pracovný zošit, Orbis Pictus Istropolitana. Bratislava 1996.
- Hlava, B. – Kratochvíl, V.: Dejepis 4 – Pohrajme sa s históriou, pracovný zošit, Orbis Pictus Istropolitana. Bratislava 1996.

4. Dejepisné čítanky pre ZŠ

Dejepisné čítanky v ktorých sa spomína problematika zahraničných Slovákov:

- Tkadlečková, H. – Skladaný, M. – Kováč, D. – Kopčan, V. - Kratochvíl, V. (autori); Kováč, D. (gestor projektu): Dejepisná čítanka (3), Orbis Pictus Istropolitana. Bratislava 1994.
- Tkadlečková, H. – Kováč, D. – Kamenec, I. – Kratochvíl, V. – Jaksicsová, V. (autori); Kováč, D. (gestor projektu): Dejepisná čítanka (4), Orbis Pictus Istropolitana. Bratislava 1998.

5. Učebnice dejepisu pre základnú školu, ktoré vyšli po roku 2011

- Lukačka, J. – Tonková, M. – Kačírek, Ľ. – Hánová, S. (autori); Letz, R. (odborný garant): DEJEPIS pre 7. ročník základnej školy a 2. ročník gymnázia s osemročným štúdiom, Slovenské pedagogické nakladateľstvo. Bratislava 2011.
- Krasnovský, B. – Bednárová, M. – Ulrichová, B. (autori); Letz, R. (odborný garant): DEJEPIS pre 8. ročník základnej školy a 3. ročník gymnázia s osemročným štúdiom, Vydavateľstvo Matice slovenskej. Martin 2011.

- Kováč, D. – Kratochvíl, V. – Kamenec, I. – Tkadlečková, H.: Pátrame po minulosti 9 – dejepis pre 9. ročník ZŠ a 4. ročník gymnázia s osemročným štúdiom, Orbis Pictus Istropolitana. Bratislava 2012.

6. Pracovné zošity z dejepisu pre ZŠ, ktoré vyšli po roku 2011

- Lupčo, M. – Vaszarab, M. – Miháliková, A.: Hravý dejepis 9, pracovný zošit pre 9. ročník ZŠ, 1. vydanie, 2016, vydavateľ Tiktak, vydavateľstvo s.r.o., Košice.

III. Analýza učebníc dejepisu, pracovných zošitov z dejepisu a dejepisných čítaniek pre 8. ročník ZŠ

1. Kováč, D. – Kopčan, V. – Kratochvíl, V.: Dejepis 3 – Slovensko na prahu nového veku. Orbis Pictus Istropolitana. Bratislava, 2000 (analýza)

Tému Slovensko po tureckých vojnách – dôsledky – hospodárska a sociálna situácia autori učebnice pre 8. ročník ZŠ spracovali pod názvom *Cesta Slovákov na juh* (s. 14 a 15). Je to dvojstrana, ktorá obsahuje výkladový text, 5 fotografií, rubriky *Bude vás zaujímať*, *Do slovníčka*, *Úlohy*, a *Premýšľame, diskutujeme*. Okrem toho sú tu uvedené aj tri dobové záznamy o úteku poddaných. Na začiatku textu je demografická situácia na Slovensku, je tu zmienka o mestách na Slovensku a o sociálnej situácii obyvateľstva. Autori uvádzajú, že poddaní sa bránili daňovému bremenu tak, že utekali od jedného zemepána k druhému:

„*Úteky poddaných mali priam masový charakter. Matej Bel to charakterizoval ako šialenú túžbu poddaných po sťahovaní*“ (s. 14).

Slováci putovali za vidinou lepšieho života na juh, na Dolnú zem, ktorá bola ľudoprázdna. Usádzali sa v starých osadách alebo si zakladali aj nové. Sťahovanie podporoval štát. Osídľovanie Dolnej zeme bolo pre prisťahovalcov výhodné, lebo prvé tri roky boli oslobodení od poddanských povinností a neskôr platili iba malé dane. Na záver tejto témy autori učebnice uvádzajú: „*V dôsledku osídľovania stredného a južného Uhorska sa slovensko-maďarská etnická hranica posunula na juh. V strednom a južnom Uhorsku vznikali rozsiahle oblasti so slovenským osídlením. Slováci si tam uchovali svoj jazyk, zvyky a kultúru. Do súčasnosti sa podarilo zachovať pôvodné slovenské osídlenie v Srbsku (Vojvodina), Chorvátsku (Požega), čiastočne v Rumunsku (Nadlak) a v Maďarsku (Békešská Čaba)*“ (s. 14).

Téma *Vystáhovalectvo – život Slovákov v zahraničí* je spracovaná tiež na dvojstrane pod názvom *Do sveta...* (s. 58 – 59). Vo výkladovom texte sa uvádzajú príčiny odchodu Slovákov do zahraničia. Koncom 19. storočia to boli Spojené štáty americké a Kanada, kam sa vystaňovalo až 300 tisíc Slovákov najmä zo Zemplína, Šariša, Spiša Oravy a Kysúc. Pracovali ako drevorubači alebo robili na farmách. Iní sa dostali do baní a oceliarní. Združovali sa a zakladali si spolky. Vyvrcholením ich spolkovej činnosti bolo založenie

Slovenskej ligy v USA roku 1907. Autori výkladový text ukončili nasledovne: „*Podporná činnosť krajanov v Amerike mala pre národné hnutie doma veľký morálny, ale aj materiálny význam. Takto sa aspoň čiastočne nahradila strata, ktorú Slovensko utrpelo ich odchodom*“ (s. 58). Dvojstrana ešte obsahuje 6 priliehavých ilustrácií, dva historické texty a rubriky *Skúste si spomenúť* a *Premýšľame, diskutujeme*. Sú tu uvedené otázky: *Aké boli*

príčiny slovenského vystáhovalectva?, Do ktorých krajín sa vystáhovali Slováci?, Aký význam mala činnosť Slovákov v Amerike pre národné hnutie?(s. 59).

2. Hlava, B. – Kratochvíl, V.: Dejepis 3 – Pohrajme sa s históriou, Orbis Pictus Istropolitana. Bratislava, 1996 (analýza)

Pracovný zošit z dejepisu pre 8. ročník autorov B. Hlavu a V. Kratochvíla s názvom Dejepis 3 – Pohrajme sa s históriou sleduje učebnú látku prezentovanú v učebnici autora D. Kováča a kol. Pracovný zošit obsahuje tri úlohy, ktoré sú venované téme *Cesta Slovákov na juh* (s. 28 a 29). V úlohe pod názvom „*Vypíš, čo bolo skôr*“ (s. 28) má žiak chronologicky správne uviesť udalosti, ktoré nasledovali za sebou a jeden z distraktorov je sťahovanie Slovákov na Dolnú zem.

Ďalšia úloha v pracovnom zošite znie: „*Z uvedených geografických názvov vypíš tie, kde dodnes žijú Slováci.*“ (s. 29). Uvedených je nasledovných 6 distraktorov: *Valašsko, Vojvodina, Halič, Nadlak, Toskánsko a Békešská Čaba*. Úlohou žiaka je umiestniť oblasť, v ktorej žijú Slováci do príslušného štátneho útvaru. Tretia úloha znie: „*Uvedené pojmy daj do vzťahu nadradenosti a podradenosti: Uhorsko, Rakúska monarchia, Sedmohradsko, Satumar.*“ (s. 29).

Téma *Do sveta...* (s. 50) v pracovnom zošite má dve úlohy. V úlohe *Vypíš, čo bolo skôr* je 8 distraktorov, medzi ktorými sú aj pojmy sťahovanie na Dolnú zem a emigrácia Slovákov do USA (s. 50). V úlohe „*Uvedené pojmy daj do vzťahu nadradenosti a podradenosti*“ sú tieto pojmy: *Pittsburg, USA, Pensylvánia*. Žiak má uviesť poradie týchto geografických pojmov podľa ich veľkosti (s. 51).

3. Tkadlečková, H. - Skladaný, M. - Kováč, D. – Kopčan, V. - Kratochvíl, V. (autori), Kováč, D. (gestor projektu): Dejepisná čítanka (3), Orbis Pictus Istropolitana. Bratislava, 1994 (analýza)

Dejepisná čítanka pre 8. ročník autorov H. Tkadlečková, M. Skladaný, D. Kováč, V. Kopčan a V. Kratochvíl s názvom *Dejepisná čítanka 3* je vypracovaná v súlade s učebným textom, ktorý je prezentovaný v učebnici autora D. Kováča a kol. pre 8. ročník ZŠ.

V uvedenej dejepisnej čítanke je uverejnený úryvok z poviedky *Dvanásť duší* od autora Jozefa Gregora Tajovského (s. 72). Autor v nej zanechal zaujímavé svedectvo o príčinách a následkoch slovenského vystáhovalectva. Celá poviedka bola uverejnená v zbierke *Do konca*. Opisuje slovenského roľníka, ktorý niekoľkokrát šiel do Ameriky, tam zarobil nejaké peniaze a vrátil sa späť. Deťom kúpil role a postavil domy. Keď šiestykrát odcestoval do USA, vypukla kríza, nemal dobré zamestnanie, zarábal veľmi málo a domov posielal málo peňazí. Doma, na Slovensku, mali jeho deti požičané peniaze z banky, nemohli splácať ani úroky, nie ešte aj istinu. Vtedy dostali od otca list, v ktorom im napísal, že vyhliadol veľkú farmu v Amerike, ktorú by mohol kúpiť s tým, že by deti popredali role vo vlasti a presídlili sa do Ameriky. Tak sa aj stalo. Dvanásť duší, dvanásť Slovákov opustilo vlasť a odišlo za „veľkú mláku,..“ Podobný osud zažili mnohí Slováci, ktorí sa odsťahovali do cudziny, najčastejšie do USA.

K uvedenému úryvku sú pre žiakov pripravené štyri otázky týkajúce sa textu. K textu *Dvanásť duší* (s. 73) ako ilustrácia sú uverejnené tri fotografie: fotografia znázorňujúca

vystáhovalcov pri odchode alebo príchode no novej vlasti, plagát, ktorý reklamuje cestovnú kanceláriu zabezpečujúcu lodnú dopravu do USA – Norddeutscher Lloyd, Bremen. Tretia fotografia znázorňuje autora úryvku *Dvanásť duší*, slovenského spisovateľa Jozefa Gregora Tajovského (1874 – 1940).

IV. Analýza učebníc dejepisu, pracovných zošitov z dejepisu a dejepisných čítaniek pre 9. ročník ZŠ

Pre deviaty ročník základnej školy majú žiaci k dispozícii dve učebnice na vyučovanie národných dejín, ktoré sú v rovnocenne a závisí od vôle učiteľa alebo rodičov, ktorú učebnicu budú žiaci používať. Sú to učebnice, ktoré napísali Dušan Kováč a kolektív a Róbert Letz. Okrem učebnice dejepisu Dušan Kováč a kolektív vypracovali aj pracovný zošit z dejepisu a dejepisnú čítanku pre 9. ročník ZŠ. Učebnica, pracovný zošit a dejepisná čítanka činia kompaktný učebný zdroj, sú navzájom previazané a preto sme ich analyzovali ako jeden celok.

1. Kováč, D. – Kamenec, I. – Kratochvíl, V.: Dejepis 4 - Slovensko v novom storočí. Orbis Pictus Istropolitana, Bratislava, 2007 (analýza): učebnica má viacero vydání.

V učebnici dejepisu pre 9. ročník základných škôl autorov D. Kováč a kol. je tematický blok o politických a vojenských aktivitách Slovákov v zahraničí pred vznikom Česko – Slovenska a o významných osobnostiach domáceho a zahraničného odboja spracovaný do učebných lekcii pod názvom *Slovenský a český zahraničný odboj a Milan Rastislav Štefánik*.

V učebnom texte s názvom *Slovenský a český zahraničný odboj* (s. 10 a 11) autori uvádzajú, že pred prvou svetovou vojnou v rôznych krajinách sveta žilo veľa Slovákov a Čechov. Veľmi aktívni boli najmä v Spojených štátoch, kde sa organizovali do spolkov. Práve tu sa predostrela požiadavka sebaurčovacieho práva Slovákov a Čechov, ktorá neskôr nadobudla podobu spoločného štátu. Ďalej v texte sa opisuje vznik a aktivita Československej národnej rady, ktorá vznikla v Paríži roku 1916 na čele s trojicou osobností T. G. Masaryk, E. Beneš a M. R. Štefánik. Zaujímavo sa prezentujú aj aktivity Milana Rastislava Štefánika pri organizovaní česko-slovenských légii v Rusku. Lekcia sa končí opisom úsilia vytvoriť spoločný štát, ktoré vyvrcholilo 30. mája 1918 podpisom dohody v Pittsburgu (USA) o zriadení spoločného štátu.

V pracovnej časti učebnice sú obrazové a textové portréty T.G. Masaryka a E. Beneša, obrázky Pittsburskej dohody a Washingtonskej deklarácie, a štyri ďalšie obrázky: zástava československej národnej rady a tri aktuálne letáky. Sú tu aj rubriky *O čom rozprávajú staré listiny* kde sú uverejnené úryvky z Memoranda Slovenskej ligy v USA a z Vyhlásenia nezávislosti – Washingtonská deklarácia. Okrem toho sa v učebnici nachádzajú aj úlohy na aktivitu žiakov a na opakovanie (s. 11). Tak v časti *Skúste si spomenúť* (s. 11) je iba jedna úloha pre žiakov, ktorá znie: *Aké boli príčiny slovenského vystáhovalectva?* V rubrike *Do slovníčka* (s. 11) sú vysvetlené tieto neznáme pojmy: *sebaurčovacie právo, légie a bolševik*. V časti učebnice pod názvom *Premýšľame, diskutujeme* (s. 11) je uvedených 6 otázok, na ktoré by mali žiaci vedieť odpovedať. Sú to tieto otázky: „*Prečo Slováci a Česi viedli svoj boj na strane Dohody?, Aký bol program Slovákov a Čechov v zahraničí?, Prečo Československá*

národná rada organizovala v zahraničí svoju armádu?, Ako sa táto armáda nazývala?, Prečo bolo najviac zajatých Slovákov a Čechov práve v Rusku a Taliansku?, Prečo sa mohli viacerí slovenskí vojaci vrátiť z východného frontu v lete 1918? (Pomôžte si mapou v učebnici svetových dejín).

Ďalšia samostatná lekcia je venovaná Milanovi Rastislavovi Štefánikovi (s.12 a 13). Uvedený je jeho životopis a najmä aktivity počas prvej svetovej vojny a jeho zásluhy o založenie spoločného štátu Slovákov a Čechov. V pracovnej časti sa nachádzajú tri dobové fotografie M. Štefánika a fotografia sochy od sochára Bohumila Kafku. Ďalej sú tu štyri propagačné letáky a plagáty, ktoré hovoria o Štefánikových charakterových črtách (jeho motto: veriť, milovať, pracovať), jeho dva výroky, rubriky *Skúste si spomenúť*, *Premýšľame, diskutujeme*, *Z knižnice* a *O čom rozprávajú staré listiny*, kde si na Štefánika spomínajú jeho priateľka a francúzsky major. V pracovnej časti *Premýšľame, diskutujeme* sú tri otázky pre žiakov: „*Akú funkciu mal M. R. Štefánik v Československej národnej rade a aké úlohy plnil?*, *M. R. Štefánik bojoval vo francúzskej armáde. Prečo bol boj vo francúzskom vojsku súčasne bojom za česko-slovenský štát?*, *Ktorý Štefánikov plán pokladali jeho priatelia v Taliansku za neuskutočniteľný a nerozumný?*“ (s. 13).

V učebnom texte *Neúspešný pokus o reformu* (s. 60. a 61.) by ste márne hľadali aspoň jednu vetu, ktorá by vypovedala o tom, že desaťtisíce obyvateľov Československa nespokojných s okupáciou sa vysťahovalo do zahraničia. Avšak v pracovnej časti učebnice v texte pod názvom *Bude vás zaujímať* je uvedené nasledovné: „*Po roku 1945, 1948 a 1968 odišlo do emigrácie viacero významných osobností. Boli to napríklad spisovatelia Andrej Žarnov, Rudolf Dilong, Karol Strmeň, Leopold Laholaa, Jozef Cíger Hronský, maliar Ladislav Guderna, režisér Stanislav Barabáš, herec a mím Milan Sládek, ekonóm Eugen Löbl, hokejisti bratia Šťastní a iní. Roku 1970 predvojnový emigrant Štefan Roman založil v Kanade Svetový kongres Slovákov. Po roku 1968 mnoho mladých ľudí emigrovalo zo Slovenska nielen z politických, ale aj z ekonomických dôvodov*“.(s. 61).

2. Hlava, B. – Kratochvíl, V.: Dejepis 4 – Pohrajme sa s históriou, Orbis Pictus Istropolitana, Bratislava, 1996 (analýza)

Pracovný zošit Dejepis 4 – Pohrajme sa s históriou, má východiskovú pozíciu v učebnici D. Kováča a kol. Dejepis 4 – Slovensko v novom storočí. Orbis Pictus Istropolitana, Bratislava 2007 (učebnica má viacero vydaní). Témam *Svetová vojna a Slováci a Slovenský a český zahraničný odboj* (s. 32. a 33) sú venované dve strany v pracovnom zošite. Je tu až 8 úloh rôzneho typu: od možnosti výberu odpovedí z množiny možných cez chronologicky správne umiestnenie historickej udalosti v časovom slede (časová orientácia) a napísanie správnej odpovedi o ponúknutom pojme až po vypísanie chronologického poradia založenia slovenských spolkov. Problematike zahraničných Slovákov sa týkajú tieto úlohy: „*Vypíš udalosti tak, ako za sebou nasledovali*“ (v úlohe je aj Cleverlandská dohoda) a úloha pod názvom: „*Vypíš, v akom chronologickom poradí boli založené tieto spolky*“ (a v poradí je uvedená aj Slovenská liga). Ako ilustrácia je tu uvedená kresba *Sbierka Slovenskej ligy* na školský fond s heslom *preč od maďarskej školy!* a Česko-Slovenská Dohoda uzavretá v Pittsburgu dňa 30. mája 1918 (s. 33.).

Témam *Milan Rastislav Štefánik a Rozchod Slovákov s Uhorskom a vznik ČSR* sú venované tiež dve strany v pracovnom zošite (s. 34. a 35). Z 9 úloh sú iba dve, ktoré sú obsahovo viazané za zahraničných Slovákov. Sú to tieto úlohy: „*Doplň mená predstaviteľov pre domáci a zahraničný odboj*“ (s. 35) a úloha *Geografické názvy späté so životom M. R. Štefánika* (s. 35). Je tu sedem pojmov, ktoré má žiak zaradiť tak, že ich umiestni chronologicky a ku každému priradí udalosť viazanú za tento geografický pojem a Štefánika.

V téme *Neúspešný pokus o reformu* je aj jedna úloha pre žiakov, ktorá je venovaná emigrácii zo Slovenska (s. 57). Úloha znie: „*Po neúspešnom pokuse o reformu v ČSSR vznikla nová silná emigračná vlna. Urči dôvody emigrácie – hospodárske, sociálne, politické a doplň tabuľku.*“ V tabuľke je uvedené obdobie (prelom storočia, 30. roky, po roku 1945, po roku 1948, po roku 1968), dôvody emigrácie a približný počet emigrantov. Úlohou žiaka je do každého emigračného obdobia dosadiť dôvody emigrácie a počet ľudí, ktorí opustili ČSSR.

3. Tkadlečková, H. – Kováč, D. – Kamenec, I. – Kratochvíl, V. – Jaksicsová, V.
(autori); **Kováč, D.** (gestor projektu): **Dejepisná čítanka (4), Orbis Pictus**
Istropolitana, Bratislava, 1998 (analýza)

Dejepisná čítanka (4) má, podobne ako pracovný zošit, východiskovú pozíciu v učebnici dejepisu **Kováč, D. – Kamenec I. – Kratochvíl V.: Dejepis 4 – Slovensko v novom storočí. Orbis Pictus Istropolitana, Bratislava, 2007** (učebnica má viacero vydání).

V tejto dejepisnej čítanke pre deviаты ročník základnej školy nájdeme dva príspevky s tematikou zahraničných Slovákov. Prvý pod názvom *Masarykove spomienky na zahraničný odboj* (s. 32) sú prevzaté z publikácie *Hovory s T. G. Masarykom* autora Karla Čapka. V relatívne krátkom príspevku T. G. Masaryk uvádza dva prípady, kedy mohol prísť o život, keď sa plavil do USA. K príspevku sú pre žiakov pripravené dve úlohy. V prvej sa autori pýtajú žiakov, čo si myslia, čo by bolo s plánom na vytvorenie Česko-Slovenska, ak by T. G. Masaryk zahynul (s. 33) a druhá úloha je zameraná na postavenie a vplyv osobností v procese ovplyvňovania dejinných udalostí (s. 33). K textu prislúchajú dve fotografie: jedna znázorňuje T. G. Masaryka medzi legionármi a druhá je plagát všeobecnej mobilizácie, ktorý pripravila Česko-Slovenská národná rada sídliaca v New Yorku, USA (s. 33).

Druhý príspevok pod názvom *Spomienky na Štefánikovo účinkovanie vo vojne* (s. 33) je z pera Štefánikovho spolubojovníka a priateľa Raoula Labryho. Text bol uverejnený v publikácii M. Štefánik: *Kniha druhá*. Sú to v podstate spomienky R. Labryho na obdobie, keď sa M. R. Štefánik nachádzal na srbskom fronte a jeho život bol v ohrození. Vtedy M. R. Štefánik zažil pád lietadla, keď sa zlomila vrtuľa. Kamaráti ho zachránili, ale rana na žalúdku sa znovu otvorila. Cítil veľkú bolesť a myslel si, že nastal jeho koniec. Autorovi spomienok vtedy dal listiny, ktoré obsahovali jeho myšlienky, plány, projekty a zoznamy do vojska zaradených Čechov. Žiadal ho, aby uvedené doklady odovzdal Masarykovi a v prípade, že by padol do zajatia, aby ich spálil.

K uvedenému textu autori pripravili tri výroky o Štefánikovi, jeden od maršala F. Focha, druhý od T. G. Masaryka a tretí od F. X. Šaldu (s. 34).

Ilustráciou je tu fotografia M. R. Štefánika ako pilota na francúzskom fronte roku 1915 a ukážka jeho rukopisu (s. 34).

K tejto problematike sa viažu aj úlohy pre žiakov. V prvej úlohe sa autori pýtajú žiakov, čoho sa mohli týkať listiny, ktoré Štefánik zveril svojmu priateľovi. Potom nasledujú dve ďalšie otázky – či sa podarilo Štefánikovi uniknúť pred nepriateľom a zachrániť sa a druhá otázka znie: „*Aký bol jeho ďalší osud?*“ (s. 34).

4. Letz, R.: Slovensko v 20. storočí. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava, druhé vydanie, 2000 (analýza)

V učebnici dejepisu pre 9. ročník základných škôl autora Róberta Letza je tematika, ktorá sa zaoberá Slováckmi v zahraničí, rozdelená do týchto troch učebných lekcii:

- Slovenský a český zahraničný odboj.
- Rozpad Rakúsko-Uhorska a vznik Česko-Slovenského štátu.
- Zápas o Slovensko v zahraničí.

V učebnej lekcii *Slovenský a český zahraničný odboj* (s. 8) autor učebnice dejepisu žiakov informuje o slovenských krajanoch v USA, ktorí sa združili do spolku Slovenská liga. Pred 1. svetovou vojnou na čele Slovenskej ligy stál Albert Mamatej. Predstavitelia združenia sa presvedčili, že Slováci v rámci Uhorska nedosiahnu splnenie svojich prirodzených práv. Počas prvej svetovej vojny hľadali prajné riešenie a našli ho v programe vytvorenia česko-slovenského štátu. Tak vznikla Clelendanská dohoda, ktorú podpísali predstavitelia Slovenskej ligy a Českého národného združenia.

Autor učebnice sa ďalej venuje formovaniu Česko-slovenskej národnej rady, ktorá vznikla v Paríži roku 1916. Predsedom Rady sa stal T.G. Masaryk, podpredsedom M. R. Štefánik a tajomníkom E. Beneš. Uvádzajú sa aj aktivity Česko-slovenskej národnej rady, ako bola propagácia idey nového štátneho útvaru Slovákov a Čechov, milión dolárová zbierka, vytvorenie česko-slovenských vojenských oddielov a česko-slovenských légií, ktoré bojovali na strane štátov Dohody. Autor učebnice v tejto lekcii v rubrike *Postavy našich dejín* (s.9) uvádza biografické údaje o M. R. Štefánikovi, tri fotografie viazané na Štefánika (jeho provizórny pomník, jeho pohreb a mohylu na Bradle), tri významné letopočty, prvú mapu budúceho česko-slovenského štátu, fotografie M. R. Štefánika a Karola, posledného rakúsko-uhorského panovníka. Sú tu ešte rubriky – *Bude vás zaujímať* (s. 9), v ktorej autor prezentuje aktivity česko-slovenských légií v Rusku, rubrika *Z archívu* (s. 9), kde sú uvedené požiadavky Slovákov v budúcom česko-slovenskom štátnom útvaru a rubrika *Dobrá kniha* (s. 9), v ktorej autor odporúča žiakom prečítať si knihu *Pompiliova Madona* od autora Jána Hrušovského. Didaktická časť obsahuje rubriku *Premýšľame, diskutujeme* (s. 9), kde autor kladie otázky, na ktoré majú žiaci odpovedať buď na samotnej vyučovacej hodine, alebo im tieto úlohy zadá učiteľ vypracovať ako domácu úlohu.

V učebnej lekcii *Rozpad Rakúsko-Uhorska a vznik Česko-Slovenského štátu* (s. 10) sa tiež uvádzajú aktivity Slovákov v zahraničí. Autor sa snaží prepojiť aktivity na území Slovenska s aktivitami Slovákov, ktoré vyvíjali v zahraničí. Žiakov informuje o vzbure slovenských vojakov v srbskom Kragujevci a keď ide o aktivity Slovákov v USA, prezentuje historické skutočnosti týkajúce sa Pittsburskej dohody, ktorú podpísali predstavitelia Slovákov a Čechov a predseda Česko-slovenskej národnej rady T. G. Masaryk. Autor učebnice na začiatku lekcii uvádza päť významných letopočtov, je tu rubrika *Zopakujte si* (s. 10) určená žiakom a v nej sú dve otázky na zopakovanie učiva, v rubrike *Postavy našich*

dejín (s. 11) sú biografie dvoch slovenských politikov tej doby – Matúša Dulu a Ferdiša Jurigu s ich fotografiami. Nájde tu dve historické mapy strednej Európy, na jednej je Uhorsko a na druhej je už vyznačené Česko-Slovensko (s. 11). Je tu aj rubrika *Z archívu* (s. 11), kde sú uvedené slová Andreja Hlinku o rozchode s Maďarmi a úryvok z Pittsburskej dohody o tom, že Slovensko bude mať vlastnú administratívu, svoj snem, svoje súdy, úradný jazyk slovenský. Nájde tu i úryvok z Deklarácie slovenského národa z 30. 10. 1918. Sú tu aj rubriky *Do slovníčka* (s.11) uvedené dvakrát, v nich sa žiaci oboznamujú s významom slov *odboj, légia, rezolúcia a dezercia*. Učebná lekcia ďalej obsahuje text Pittsburskej dohody, fotografiu pomníka slovenským vojakom v Kragujevci (s.12), plagát Zrodenie Česko-slovenskej republiky a fotografiu pod názvom Slovenskí deklaranti (s. 13).

Táto lekcia obsahuje aj rubriky *Bude vás zaujímať* (s. 13) o prechodnom stave štátových pomeroch v Česko-Slovensku, ktorý mal trvať desať rokov, rubriku *Dobrá kniha* (s. 13), kde autor odporúča žiakom, aby si prečítali knihu o Štefánikovi a rubriku *Dobrý film* (s. 13), kde autor žiakom radí, aby si pozreli film *Štyridsaťštyri* (o vzbure slovenských vojakov v Kragujevci). V uvedenej lekcii je i rubrika *Premýšľame, diskutujeme* prezentovaná na dvoch miestach. Spolu ide o 9 úloh, ktoré sú vo forme otázky alebo analýzy a porovnania uvedených archívnych materiálov (s. 13).

Učebná látka *Zápas o Slovensko v zahraničí* (s. 81 – 84) má za cieľ oboznámiť žiakov s aktivitami, historickými skutočnosťami a osobnosťami, ktoré súviseli s obnovením samostatnej Slovenskej republiky a odohrávali sa v zahraničí. Na samom začiatku učebnej lekcie je päť letopočtov, ktoré ilustrujú prácu slovenskej emigrácie. Boli to aktivity Slovenskej ligy, Slovenskej národnej rady založenej v Londýne, Rady slobodného Československa, Slovenskej oslobodzovacej rady a Svetového kongresu Slovákov. V uvedených organizáciách pracovali stovky emigrantov, ktorí z politických dôvodov museli opustiť vlasť a emigrovať do zahraničia. Neboli však jednotní. Jedni chceli obnoviť demokratickú Slovenskú republiku, druhí sa zasa snažili demokratizovať Česko-Slovensko. Za slobodné Slovensko bojovali politik Ferdinand Ďurčanský, spisovatelia Jozef Cíger-Hronský, novinár Peter Prídavok, diplomat Jozef Kirschbaum a najmä Štefan B. Roman, predseda Svetového kongresu Slovákov a ďalšie stovky Slovákov v zahraničí. Za demokratické Československo svoje služby v cudzine združovali československy orientovaní emigranti, ako napr. Jozef Lettrich, Martin Kvetko, Fedor Hodža a iní. Práca emigrantov v Československu bola odsudzovaná, považovaná za protištátnu činnosť, a preto emigranti nemali žiadne kontakty s úradnou mocou v Československu a museli pracovať v izolácii. Vydávali rôzne deklarácie, príspevky, oznamy, vyvíjali diplomatickú aktivitu a pod.

Okrem základného textu túto učebnú lekcii v učebnici dopĺňujú aj iné rubriky: *Slováci v zahraničí* (s. 83), je to zoznam krajín, v ktorých žijú Slováci a ich odhadovaný počet, rubrika *Z archívu* (s. 83) – úryvky z deklarácie Slovenskej národnej rady, Rady slobodného Československa a Svetového kongresu Slovákov. Sú tu aj rubriky *Postavy našich dejín* (s. 81), kde je portrét Štefana Romana, *Bude vás zaujímať* (s. 81), kde sa vysvetľuje, prečo je 5. júl Dňom zahraničných Slovákov, ilustrácie knižných vydaní o slovenskom exile, fotografie Štefana Romana a Petra Prídavku, ako aj ďalšie dve fotografie, ktoré zobrazujú politických emigrantov a prácu vo Svetovom kongrese Slovákov (s. 82). Nechýbajú ani rubriky *Do slovníčka* (s.81) a na podporu aktivity žiakov je rubrika *Premýšľame, diskutujeme*

(s. 81), v ktorej sú 4 otázky a na ne majú dať žiaci odpoveď. Jedna z úloh je zaujímavá: „Zistite, či niekto z vašej rodiny emigroval. Ak áno, z akých dôvodov?“

V. Analyzované učebnice dejepisu vypracované po roku 2011

1. Problematika minulosti zahraničných Slovákov v pedagogických dokumentoch

S procesom prestavby školského systému v Slovenskej republike roku 2008 sa začal vytvárať Štátny vzdelávací program (ŠVP), na základe ktorého si školy vytvárali svoje vlastné školské vzdelávacie programy. V ŠVP ako príloha bol vypracovaný aj nový vzdelávací rámec na vyučovanie dejepisu v základnej škole – DEJEPIS – príloha ISCED 2. V ňom sa žiaci prvýkrát stretajú s vyst'ahovalectvom Slovákov v tematickom celku *Rakúsko – Uhorsko*, v téme *Každodennosť* sa vyskytuje pojem vyst'ahovalectvo. Pre žiakov sú tu dve požiadavky z výkonového štandardu formulované nasledovne: „*Kriticky zdôvodniť príčiny a dôsledky vyst'ahovalectva Slovákov*“ a „*Zhotoviť graf dokumentujúci regióny, z ktorých najviac ľudí emigrovalo*“. V tematickom celku *Prvá svetová vojna* v téme *Odboj Slovákov a Čechov* ako pojmy sú uvedené osobnosti M. R. Štefánik a T. G. Masaryk a sú tu dve požiadavky na žiakov, ktoré sú viazané za vyst'ahovalectvo Slovákov a ktoré od žiakov požadujú tieto spôsobilosti: „*Charakterizovať postoj Slovákov k vojne a ich účasť pri formovaní ČSR,*“ a „*Zhodnotiť význam a úlohu osobností pri vzniku ČSR*“.

V tematickom celku *Československo za železnou oponou* v téme *Podoby totality* sú pojmy, ktoré sú viazané aj na vyst'ahovalectvo Slovákov: „*Obete totality*“ a „*Odpor proti totalite*“. K nim sa viažu aj tri požiadavky na spôsobilosť žiakov: *Zdôvodniť príčiny nespokojnosti a prejavy odporu voči režimu*“, „*Zdôvodniť podstatu Charty 77*“ a „*Opísať disent*“.

Tento pedagogický dokument bol východiskom pre autorov učebníc dejepisu. Pod gesciou profesora PhDr. Róberta Letza, PhD. vyšli učebnice pre 5., 6., 7. a 8. ročník základnej školy, kde je stanovená záväzná hodinová dotácia na vyučovanie dejepisu 1 hodina týždenne, čiže 33 hodín ročne. Pre 9. ročník základnej školy nová učebnica pod gesciou profesora Letza nevyšla, pravdepodobne preto, že v uvedenom ročníku zostala časová dotácia vyučovania dejepisu nezmenená – 2 hodiny týždenne alebo 66 hodín ročne a že učebnica dejepisu pre 9. ročník, ktorú napísal prof. PhDr. R. Letz, PhD. podľa skorších učebných osnov dejepisu, spĺňa štátom stanovené kritériá (Letz Róbert: Slovensko v 20. storočí. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava 2000, druhé vydanie).

2. Učebnice dejepisu pre základnú školu, ktoré vyšli po roku 2011

Učebnica dejepisu pre 7. ročník ZŠ:

- Lukačka, J. – Tonková, M. – Kačírek, L. – Hánová, S. (autori); Letz, R. (odborný garant): DEJEPIS pre 7. ročník základnej školy a 2. ročník gymnázia s osemročným štúdiom, Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava 2011.

Učebnica dejepisu pre 8. ročník ZŠ:

- Krasnovský, B. – Bednárová, M. – Ulrichová, B.; Letz, R. (odborný garant): **DEJEPIS pre 8. ročník základnej školy a 3. ročník gymnázia s osemročným štúdiom**, Vydavateľstvo Matice slovenskej, Martin 2011.

Učebnica dejepisu pre 9. ročník ZŠ

- Kováč, D. – Kratochvíl, V. – Kamenec, I. – Tkadlečková, H.: *Pátrame po minulosti – 9*, dejepis pre 9. ročník ZŠ a 4. ročník gymnázia s osemročným štúdiom, Orbis Pictus Istropolitana, Bratislava 2012.

3. Pracovné zošity z dejepisu pre ZŠ, ktoré vyšli po roku 2011

- Lupčo, M. – Vaszarab, M. – Miháliková, A.: *Hravý dejepis 9*, pracovný zošit pre 9. ročník ZŠ, 1. vydanie, 2016, Tiktak vydavateľstvo s.r.o., Košice.

4. Lukačka, J. – Tonková, M. – Kačírek, Ľ. – Hánová, S.; Letz, R. (odborný garant): DEJEPIS pre 7. ročník základnej školy a 2. ročník gymnázia s osemročným štúdiom, Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava 2011 (analýza)

V tejto učebnici dejepisu sa problematika slovenského vyst'ahovalectva vyskytuje iba okrajovo v tematickom celku *Habsburská monarchia v novoveku*, v téme *Na hranici s Osmanskou ríšou* (s. 81 – 83). V kapitole o stavovských povstaniach v Uhorsku a po porážke Turkov v bitke pri Viedni roku 1683 Turci postupne ustupujú z Uhorska autori uvádzajú: „*Boje medzi šľachtou a panovníkom využívali mnohí šľachtici a vyhánali poddaných z ich domovov a pôdu, ktorú obrábali, začleňovali do svojich majerov. Mnohí poddaní preto odchádzali do iných oblastí, od začiatku 18. storočia najmä do južných častí Uhorska, kde mali lepšie životné podmienky.*“ (s. 82). Žiaľ, autori učebnice si myslia, že táto informácia je postačujúca pre žiakov našich škôl, aby vedeli o problematike s'ahovania Slovákov na Dolnú zem v 18. a 19. storočí. Náš názor je, že by sa malo venovať viac priestoru tejto problematike v učebnici dejepisu, aspoň jedna osobitná kapitola vzhľadom na skutočnosť, že práve na území niekdajšej Dolnej zeme, v štátoch Srbsko, Maďarsko, Rumunsko a Chorvátsko, dnes žije značný počet Slovákov, ktorí si zachovali svoju materinskú reč, majú základne školy v slovenskom jazyku a aj slovenské gymnázia, resp. lýceum (Petrovec, Békešská Čaba, Budapešť a Nadlak), Katedru slovenského jazyka na Univerzite v Novom Sade (Srbsko) zachovali si svoju tradičnú kultúru (divadelníctvo, hudba, folklór atď.), vydávajú noviny, časopisy, knihy v slovenčine (Petrovec, Nový Sad, Nadlak, Békešská Čaba, Budapešť), majú rozhlasové a televízne vysielanie v slovenskom jazyku atď.

5. Krasnovský, B. – Bednárová, M. – Ulrichová, B. (autori); Letz, R. (odborný garant): DEJEPIS pre 8. ročník základnej školy a 3. ročník gymnázia s osemročným štúdiom, Vydavateľstvo Matice slovenskej, Martin 2011 (analýza)

V tejto učebnici autori slovenskému vyst'ahovalectvu a životu Slovákov v zahraničí spolu venovali tieto témy: *Slovenské vyst'ahovalectvo, Odboj Slovákov a Čechov, Na ceste k spoločnému štátu Slovákov a Čechov a Milan Rastislav Štefánik a Tomáš Garrigue Masaryk.*

V uvedenej učebnici dejepisu sa téma *Slovenské vysťahovalectvo* nachádza v tematickom celku Rakúsko-Uhorsko (s. 69 – 71). Autori žiakov oboznamujú s procesom industrializácie Uhorska v druhej polovici 19. storočia a s tým spätými problémami, najmä s nedostatkom práce: „**Vysťahovalectvo z Uhorska do zámoria sa stupňovalo a koncom 19. storočia nadobudlo masový charakter. Neodchádzali už len muži, ale aj celé rodiny, ...približne pol milióna ľudí. Išlo prevažne o obyvateľov Šariša, Spiša, Zemplína, Oravy a Kysúc... . Slováci sa usadzovali na východnom pobreží Spojených štátov amerických ...a v Kanade. Veľa mužov sa zamestnalo v amerických baniach a oceliarnach alebo vykonávalo drevorubačské práce v kanadských lesoch... . ...Slováci si postupne vytvárali podporné a cirkevné **spoločenstvá** – komunity. Vydávali **slovenské noviny**..., podporovali národné práva Slovákov v Uhorsku a koncom 19. storočia založili Maticu slovenskú v Amerike. Najvýznamnejšou organizáciou Slovákov v USA bola **Slovenská liga**. Vznikla roku **1907 v Clevelande**. Jej cieľom bolo združovať amerických Slovákov a podporovať Slovákov v Uhorsku. Medzi zakladateľov patrili **Štefan Furdek, Pavol Rovnianek, Albert Mamatey, Ignác Gessay**....“ (s. 71 – 72).**

V didaktickej časti tejto témy autori pre žiakov pripravili 7 otázok a úloh, medzi inými napr.: „Uveďte príčiny, ktoré viedli Slovákov k vysťahovalectvu. Kam najčastejšie odchádzali? Porozmýšľajte, ako sa zmenil život ľudí, ktorí sa z Uhorska vysťahovali do Ameriky. Prečítajte si poviedku J. Gregora Tajovského *Dvanásť duší* zo zbierky *Do konca*. Na základe toho približte spolužiakom príčiny a následky slovenského vysťahovalectva.“ (s. 71).

Do didaktickej časti uvedenej témy autori zaradili aj štyri fotografie: *Pohľad na nový svet, Pred nalodením sa do Ameriky, Členský odznak Slovenskej ligy* a fotografiu *Jozefa Murgaša* s jeho biografickými údajmi (s. 70 a 71). Učebnicu uzatvára odporúčaná literatúra, kde je aj príspevok Eleny Jakešovej: *Americký sen našich predkov. Slovenské vysťahovalectvo na prelome 19. a 20. storočia*, in *História* 6, 2000, č. 5, s 8 – 11 (s. 71).

V uvedenej učebnici dejepisu v tematickom celku *Prvá svetová vojna* sa nachádzajú témy, ktoré žiakov informujú o zahraničných Slovákoch: *Odboj Slovákov a Čechov, Na ceste k spoločnému štátu Slovákov a Čechov* a *Milan Rastislav Štefánik a Tomáš Garrigue Masaryk*.

V téme *Odboj Slovákov a Čechov* (s. 82 – 85) autori učebnice žiakov informujú o tom, ako sa rodila myšlienka samostatného štátu Slovákov a Čechov a o aktivitách, ktoré prebiehali na území Slovenska aj v zahraničí: „*Odboj v zahraničí úspešne organizovali Milan Rastislav Štefánik a Tomáš Garrigue Masaryk. Politickým aktivitám Slovákov a Čechov sa darilo najmä v krajinách Dohody: v USA, Anglicku a Francúzsku. Cieľom odboja bol zánik Rakúsko-Uhorska a vytvorenie spoločného česko-slovenského štátu. Americkí Slováci vítali myšlienku spoločného štátu. Spolu so zástupcami českých krajanov podpísali dve dohody – v Clevelande v roku 1915 a v Pittsburghu v roku 1918... . Vo Francúzsku sa odboj úspešne rozbehol pod vedením Milana Rastislava Štefánika, ktorý v roku 1916 spolu s Tomášom Garrigueom Masarykom a Edvardom Benešom založil v Paríži Československú národnú radu*“.(s. 82). Ďalej sa v texte píše, že to bol hlavný politický orgán odboja, že si Rada vytvorila pobočky v Rusku, USA a v Taliansku a usmerňovala činnosť Čechov a Slovákov v zahraničí a organizovala vojenské jednotky, ktoré sú známe ako česko-slovenské légie.

V didaktickej časti učebnice pripravili autori pre žiakov otázky, úlohy, napr. „*Približte aktivity zahraničného odboja vo Francúzsku, opište pôsobenie česko-slovenských légii*“, alebo

jedna z úloh, ktorá znie: „*Opíšte aktivity amerických Slovákov, ktoré dopomohli k vzniku spoločného štátu.*“ (s. 85). Autori učebnice graficky znázornili domáci a zahraničný odboj a do učebnice zaradili v rubrike *Reč prameňov* časti z Pittsburghskej dohody, ako aj celú uvedenú dohodu s podpismi Slovákov a Čechov v zmenšenom rozsahu (s. 84). Okrem toho nájdeme v učebnici až 9 fotografií: ukážku dokladu na meno toho, kto venoval peňažný dar na oslobodenie Slovenska, zástavu Československej národnej rady, pohľadnicu, ktorou sa povolávajú vojaci do česko-slovenských légii, pamätnú tabuľu na budove sídla Československej národnej rady v Paríži, znak česko-slovenských légii, uniformy vojakov česko-slovenských légii a tri fotografie z činnosti česko-slovenských légii. Nechýba ani zoznam literatúry pre žiakov, ako aj slovníček menej známych pojmov (s. 85).

V téme *Na ceste k spoločnému štátu Slovákov a Čechov* (s. 86 – 90) sa okrem aktivít, ktoré prebiehali na území Slovenska, resp. Rakúsko-Uhorska, týkajúce sa formovania spoločného štátu Slovákov Čechov, v učebnici prezentujú aj aktivity v zahraničí: „*V Spojených štátoch amerických vypracoval Tomáš Garrigue Masaryk dôležitý dokument o budúcom spoločnom štáte Čechov a Slovákov. Je známy ako Washingtonská deklarácia. Hovorí sa v ňom o príčinách rozchodu s Rakúsko-Uhorskom a o dôvodoch pre vznik štátu Čechov a Slovákov.*“ (s. 86). V didaktickej časti sú pre žiakov pripravené otázky a úlohy, z ktorých sa jedna viaže na zahraničný odboj: „*Priblížte obsah Washingtonskej deklarácie.*“ (s. 90).

Z ilustrácií, ktoré sa viažu za zahraničný odboj, autori zaradili Washingtonskú deklaráciu, portrét amerického prezidenta Woodrowa Wilsona, plagát symbolizujúci vznik Československa a fotografiu aktérov, ktorí podpísali sériu mierových zmlúv po skončení prvej svetovej vojny: francúzsky premiér Georges Clemenceau, prezident USA Woodrow Wilson a britský ministerský predseda David Lloyd George. V učebnici nechýba ani priliehavá literatúra pre žiakov a pojmy v rubrike *Slovníček* (s. 90).

V téme *Milan Rastislav Štefánik a Tomáš Garrigue Masaryk* (s. 91 – 94) autori učebnice detailne informujú žiakov o všestranných aktivitách hvezdára, letca, diplomata, generála a ministra Milana Rastislava Štefánika. V rubrike *Reč prameňov* (s. 93) uverejňujú list, ktorý Štefánik napísal svojej snúbenici, talianskej markíze Giuliane Benzoni dňa 4. 5. 1919. Okrem Štefánikovho citátu je v učebnici uverejnených aj 7 jeho fotografií alebo tých, ktoré sa viažu na jeho činnosť.

V tejto téme je spracovaná aj biografická činnosť Tomáša Garriguea Masaryka, uverejnené sú jeho spomienky zo zahraničného odboja, ktoré napísal Karel Čapek a vyšli v knihe *Hovory s T. G. Masarykom* v Prahe roku 1990. Je tu jeho portrét a fotografia Masaryka na koni, ako aj plagát s portrétom Masaryka a nadpisom *Pravda víteží!* (s. 93).

V didaktickej časti tejto témy sú aj úlohy viažuce sa najmä k osobnosti M. R. Štefánika, ako napr. „*Vytvorte líniu života M. R. Štefánika, Uved'te aktivity M. R. Štefánika, ktorými dopomohol k vzniku ČSR, Opíšte prínos osobnosti M. R. Štefánika pre spoločnosť z hľadiska prírodných vied,*“ ale sú tu i otázky a úlohy, ktoré sú zamerané aj na T. G. Masaryka, napr.: „*Vymenujte osobnosti česko-slovenského odboja a uved'te ich spoločenský prínos, Zistite, v akom vzťahu boli M. R. Štefánik, T. G. Masaryk a E. Beneš*“ (s. 94).

Okrem uvedeného nájdeme v učebnici k tejto téme portrét Edvarda Beneša s krátkou biografiou, zoznam pre žiakov priliehavej literatúry a rubrika *Viete, že...*, v ktorej sú uvedené zaujímavosti zo života M. R. Štefánika (s. 94).

- 6. Kováč, D. – Kratochvíl, V. – Tkadlečková, H. (autori); Kamenec, I. (odborný garant): Pátrame po minulosti 9; dejepis pre 9. ročník ZŠ a 4. ročník gymnázia s osemročným štúdiom, Orbis Pictus Istropolitana, Bratislava 2012 (analýza).**

Táto učebnica vznikla spojením dvoch učebníc dejepisu pre 9. ročník ZŠ do jedného celku (*Dejepis 4 – Svet v dvadsiatom storočí* autorov doc. PhDr. Herta Tkadlečková, CSc. a PaedDr. Viliam Kratochvíl, PhD. a *Dejepis 4 – Slovensko v novom storočí* autorov PhDr. Dušan Kováč, DrSc., PhDr. Ivan Kamenec, CSc. a PaedDr. Viliam Kratochvíl, PhD.). Autori učebnicu prispôbili učebnému obsahu DEJEPIS – ISCED 2 – príloha a tým spôsobom učebnicu urobili z pohľadu žiaka prehľadnejšou. Z pohľadu didaktiky je táto učebnica dejepisu prepracovanejšia, pre žiaka náročnejšia, než boli pôvodné učebnice, ktorých spojením vznikla. Autori zaradili do učebnice aj tri nové témy: *Prevratný rok 1989*, *Na ceste k Európskej únii* (s. 118 – 121) a *Vstup Slovenska do EU a NATO* (s. 124 – 125).

Z hľadiska problematiky zahraničných Slovákov táto učebnica neprinesla nič nové. Kapitoly, ktoré sa venovali tejto problematike, zaradené do učebníc *Dejepis 4 – Slovensko v novom storočí* autorov Kováč, D. – Kamenec I. – Kratochvíl, z ktorých táto učebnica vznikla, zostali nezmenené.

- 7. Lupčo, M. – Vaszarab, M. – Miháliková, A.: Hravý dejepis 9, pracovný zošit pre 9. ročník ZŠ, 1. vydanie, 2016, vydavateľ Tiktak, vydavateľstvo s. r. o., Košice (analýza).**

V tomto pracovnom zošite, ktorý je v súlade s novým ŠVP, ako sa uvádza aj na titulnej strane zošita, sa problematika zahraničných Slovákov vyskytuje v týchto témach: *Slovenský a český zahraničný odboj*, *Milan Rastislav Štefánik a Neúspešný pokus o reformu*.

V téme *Slovenský a český zahraničný odboj* (s. 9 – 10) v úlohe pre žiaka pod názvom *Rozhodni o pravdivosti tvrdení a z priradených písmen získaš tajničku* sa vyskytujú pojmy viazané na dejiny zahraničných Slovákov: Slovenská liga, Československá národná rada a Clevelandská dohoda. V úlohe *Označ jeden z hlavných cieľov Československej národnej rady* žiak má zo štyroch možností vybrať správnu odpoveď. V úlohe číslo 3 má žiak dopísať do textu miesta významných bitiek česko-slovenských légii, kým v úlohe číslo 4 autori zaradili do pracovného zošita úryvok z Tajovského (člen česko-slovenských légii) diela *Hrdina*. Žiak po prečítaní textu má odpovedať, ktoré vysvetlenie podčiarknutej časti textu je správne. Autori mu ponúkajú štyri možnosti, ktoré sú vedľa uvedeného textu. V úlohe číslo 5 má žiak zoradiť udalosti v chronologickom poradí (6 udalostí, ktoré sa viažu na zahraničný odboj Slovákov) a v prípade, že správne rozhodne, v zobrazenom trezore odhalí správny dokument. Posledná úloha z tejto témy sa týka úryvku z dokumentu *Dohoda medzi Českým národným združením v Amerike a Slovenskou ligou v Amerike o vytvorení samostatného Česko-Slovenska*, ktorý má žiak prečítať a odpovedať na dve otázky. Z ilustrácií má žiak k dispozícii obrázok dvojplôšného lietadla, obrázok trezoru a 2 pečatidlá s príslušenstvom.

V téme *Milan Rastislav Štefánik* (s. 11) žiak má v pripravenom texte nájsť chyby a opraviť ich. V úlohe číslo 2 má vyriešiť krížovku a zakrúžkovať tie obrázky, ktoré predstavujú oblasti pôsobenia M. R. Štefánika. Posledná úloha pre žiaka v tejto časti pracovného zošita je dopísať funkciu, ktorú M. R. Štefánik krátky čas zastával

v novovytvorenej Československej republike. Ako ilustrácie sú tu portrét M. R. Štefánika, obrázky 5 predmetov, z ktorých niektoré patrili M. R. Štefánikovi a obrázok dvojplôšného lietadla.

V téme *Neúspešný pokus o reformu* (s. 64 – 65) v úlohe číslo 5 sú pre žiaka pripravené štyri úryvky z biografii významných československých umelcov. Úlohou žiaka je odhaliť o ktoré osobnosti ide (môže si pomôcť aj internetom). Dve z uvedených osobností po okupácii Československa v roku 1968 emigrovali do zahraničia (Kanada a Nemecká spolková republika). Z ilustrácií, ktoré sa týkajú zahraničných Slovákov v tejto téme, je tu iba portrét „básnika s gitarou“ Karla Kryla.

ZÁVER

V analyzovaných učebniciach dejepisu, dejepisných zošitoch a dejepisných čítankách pre základnú školu sa problematika zahraničných Slovákov nevyskytuje v dostatočnej miere.

V starších učebniciach dejepisu (vydaných do roku šk. roku 2008/2009) sa žiaci o minulosti zahraničných Slovákov dozvedeli viac, než je to v reformovaných učebniciach dejepisu, ktoré sú napísané podľa vzdelávacieho programu vyučovania dejepisu a prispôsobené zníženej časovej dotácii vyučovania dejepisu. V reformovaných učebniciach chýba učivo o sťahovaní Slovákov na Dolnú zem v 18. a 19. storočí (na územie dnešného Srbska, Maďarska, Chorvátska a Rumunska), i keď to bola, z pohľadu Uhorska, vnútorná migrácia obyvateľstva. Treba ale poznamenať, že od roku 1918, po rozpade Rakúsko-Uhorska a vzniku nových štátov – Maďarsko, Juhoslávia, Rumunsko sa títo tzv. dolnozemskí Slováci ocitli mimo štátu, v ktorom sa nachádzalo a nachádza etnické slovenské územie, dnes Slovenská republika, a preto ich zaraďujeme do kategórie zahraniční Slováci.

Keď ide o zastúpenie problematiky vysťahovania sa Slovákov do západnej Európy a zámoria koncom 19. a začiatkom 20. storočia, môžeme konštatovať, že autori učebníc dejepisu túto tému spracovali v dostatočnej miere a priliehavo ju prezentovali žiakom.

Analyzovaním učebníc dejepisu pre základnú školu sme ďalej zistili, že autori reformovaných učebníc dejepisu venovali malú pozornosť vysťahovaniu Slovákov (ide najmä o politickú emigráciu) po roku 1948 a 1968. Na základe toho sa dá usúdiť, že na hodinách dejepisu sa žiaci nedozvedia o bohatom duchovnom, spolkovom, kultúrnom a športovom živote našich krajanov. Našich žiakov neinformujeme o aktivitách zahraničných Slovákov, ktorých cieľom je naučiť deti narodené a vyrastajúce v neslovenskom etnickom prostredí po slovensky, o slovenských školách a učiteľoch, o bohatom kultúrnom dedičstve mnohých generácií Slovákov, ktorí sa z rôznych dôvodov odsťahovali do zahraničia. V uvedených analyzovaných učebniciach a učebných pomôckach nieto ani slovíčko o významných slovenských osobnostiach, ktoré sa narodili, žili a pôsobili mimo etnického územia Slovenska a preslávili slovenský národ vo vede, technike, literatúre, kultúre.

Ešte stále si neuvedomujeme skutočnosť, že Slováci žijúci v zahraničí sú súčasťou nášho slovenského národa, že ich kultúrne a duchovné bohatstvo patrí do klenotnice duchovného a kultúrneho bohatstva celého slovenského národa.

Na základe posudzovania učebníc dejepisu sme sa dopracovali k postrehom, ktoré by, ak by boli akceptované autormi učebníc, mohli posilniť informácie o zahraničných Slovákoch:

- do učebníc dejepisu zaradiť učivo o sťahovaní Slovákov v 18. a 19. storočí na Dolnú zem;
- v patričnej miere žiakom prezentovať históriu Slovákov v zahraničí v tých štátoch, kde sú Slováci uznávaní za národnostnú menšinu (ide najmä o dolnozemskej Slovákov, ale aj o Slovákov žijúcich v Poľsku a na Ukrajine);
- posilniť dejepisné učivo o bohatom duchovnom, spolkovom a kultúrnom živote Slovákov žijúcich mimo svojho etnického územia (mimo Slovenskej republiky);
- uviesť štáty a lokality v zahraničí, v ktorých žijú Slováci, okrem už spomínaných dolnozemskej Slovákov, Poľska a Ukrajiny aj štáty v západnej Európe (Francúzsko, Belgicko, Nemecko), najmä USA, Kanada a Austrália;
- uviesť aspoň najvýznamnejších spisovateľov a básnikov, ktorí tvoria v slovenskom jazyku a trvale žijú v zahraničí;
- uviesť osobnosti z kultúrnej, spoločenskej a vedeckej oblasti, ktoré sa hlásia k slovenskej národnosti a trvale žijú v zahraničí;
- posilniť učebnú látku o zahraničných Slovákoch aj v iných učebných predmetoch (slovenský jazyk a literatúra, občianska náuka, prírodovedné predmety (keď ide o osobnosti z oblasti vedy a techniky) a pod.
- zvážiť možnosť posilnenia učebnej látky o zahraničných Slovákoch v učebniciach dejepisu formou samostatného učebného materiálu ako doplnok k učebniciam dejepisu;
- zvážiť možnosť vytvorenia osobitného vzdelávacieho programu vo forme voliteľného predmetu o minulosti a súčasnosti Slovákov žijúcich v zahraničí.

LITERATÚRA

HLAVA, B. – KRATOCHVÍL, V. (1996) *Dejepis 3 – Pohrajme sa s históriou, pracovný zošit*. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana.

HLAVA, B. – KRATOCHVÍL, V. (1996) *Dejepis 4 – Pohrajme sa s históriou, pracovný zošit*. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana.

KOVÁČ, D. – KAMENEC, I. – KRATOCHVÍL, V. (2007) *Dejepis 4 – Slovensko v novom storočí*. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana.

KOVÁČ, D. – KRATOCHVÍL, V. – KAMENEC, I. – TKADLEČKOVÁ, H. (2012) *Pátrame po minulosti 9 – dejepis pre 9. ročník ZŠ a 4. ročník gymnázia s osemročným štúdiom*. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana.

KOVÁČ, D. – KOPČAN, V. – KRATOCHVÍL, V. (2000) *Dejepis 3 – Slovensko na prahu nového veku*. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana.

KRASNOVSKÝ, B. – BEDNÁROVÁ, M. – ULRICHOVÁ, B. (2011) *DEJEPIS pre 8. ročník základnej školy a 3. ročník gymnázia s osemročným štúdiom*. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej.

LETZ, R. (2000) *Slovensko v 20. storočí*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, druhé vydanie.

LUKAČKA, J. – TONKOVÁ, M. – KAČÍREK, E. – HÁNOVÁ, S. (2011) *DEJEPIS pre 7. ročník základnej školy a 2. ročník gymnázia s osemročným štúdiom*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.

LUPČO, M. – VASZARAB, M. – MIHÁLIKOVÁ, A. (2016) *Hravý dejepis 9, pracovný zošit pre 9. ročník ZŠ*. Košice: vydavateľ Tiktak, vydavateľstvo s. r. o.

TKADLEČKOVÁ, H. – KOVÁČ, D. – KAMENEC, I. – KRATOCHVÍL, V. – JAKSICSOVÁ, V. (2000) *Dejepisná čítanka (4)*. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana.

TKADLEČKOVÁ, H. – SKLADANÝ, M. – KOPČAN, V. – KRATOCHVÍL, V. (1994) *Dejepisná čítanka (3.)*. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana.

Štátny vzdelávací program pre 2. stupeň základnej školy v Slovenskej republike ISCED 2 – nižšie sekundárne vzdelávanie. 2011. ŠPÚ. Bratislava. Online:

http://www.statpedu.sk/files/articles/dokumenty/statny-vzdelavaci-program/dejepis_isced2.pdf

Učebné osnovy dejepisu pre 5. – 9. ročník základnej školy, inovácia učebných osnov. Bratislava: schválilo Ministerstvo školstva Slovenskej republiky dňa 3. apríla 1997 výmerom číslo 1640/1997 – 151 s platnosťou od 1. septembra 1997.

Vzdelávací štandard s exemplifikačnými úlohami z dejepisu pre 2. stupeň základnej školy. Bratislava: schválilo Ministerstvo školstva Slovenskej republiky dňa 30. januára 2002 pod číslom 111/2002 – 41 s platnosťou od 1. septembra 2002.